

References:

1. Barrett, A., & O'Connell, P. J. (2001). Does training generally work? The returns to in-company training. *ILR Review*, 54(3), 647-662.
2. Rusakova, T., Muss, G., Miroshnikova, D., & Kucheruk, D. (2020). In-company training in lifelong learning. In *ICERI2020 Proceedings* (pp. 3730-3739). IATED.
3. Brzustewicz, P., Escher, I., Hatami, A., Hermes, J., Keränen, A., & Ulkuniemi, P. (2022). Emergence of social impact in company-NGO relationships in corporate volunteering. *Journal of Business Research*, 140, 62-75.
4. Lendel, V., Hittmár, Š., & Siantová, E. (2015). Management of innovation processes in company. *Procedia economics and finance*, 23, 861-866.
5. Базаров, Т. Ю. (2020). Психология управления персоналом. Теория и практика. Москва, ДАНА.
6. Карпов, А. В., & Скитяева, И. М. (2022). Внутрифирменное обучение как ресурс организационного развития. Москва, Дело.
7. Drucker, P. F. (2006). *Classic Drucker: essential wisdom of Peter Drucker from the pages of Harvard Business Review*. Harvard Business Press.
8. Waterhouse, R. (2016). In-company training makes governance education hassle-free. *Governance Directions*, 68(6), 378-379.
9. Masalimova, A. R., & Sabirova, L. L. (2014). Multi-dimensional classification of types and forms of corporate education. *American Journal of Applied Sciences*, 11(7), 1054-1058.
10. Hofrichter, D. A., & Spencer Jr, L. M. (1996). Competencies: the right foundation the right foundation for effective human resources management. *Compensation & Benefits Review*, 28(6), 21-26.
11. Armstrong, M. (2006). *Human resource management practice*. Distributed Computing (10th ed.). <https://doi.org/10.1002/9781118802717>.
12. Fuchs, K. (2022). An interview study to explore the perceived usefulness of in-company training programs in tourism and hospitality education. *Heliyon*, e12547.
13. Huerta, M. E., Audet, X. L., & Peregort, O. P. (2006). In-company training in Catalonia: organizational structure, funding, evaluation and economic impact. *International Journal of Training and Development*, 10(2), 140-163.
14. Santalova, M. S., Soklakova, I. V., & Balabanova, D. K. (2020, March). The choice of the competitive strategy of the company. In *International Scientific Conference "Far East Con" (ISCFEC 2020)* (pp. 1282-1289). Atlantis Press.
15. Stacho, Z., Stachová, K., Papula, J., Papulová, Z., & Kohnová, L. (2019). Effective communication in organisations increases their competitiveness. *Polish Journal of Management Studies*, 19.
16. Sayed, M., Hendry, L. C., & Zorzini Bell, M. (2021). Sustainable procurement: Comparing in-company and outsourcing implementation modes. *Production Planning & Control*, 32(2), 145-168.
17. Goel, R. K., Mazhar, U., & Ram, R. (2022). Informal competition and firm performance: Impacts on input-versus output performance. *Managerial and Decision Economics*, 43(2), 418-430.
18. Winkler, L., & Lindholm, A. K. (2022). A meiotic driver alters sperm form and function in house mice: a possible example of spite. *Chromosome Research*, 1-14.

КИЧИК БИЗНЕСНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ҲУДУДИЙ ИМКОНИАТЛАРИ

 https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss1/a42

Рашидов Рахматулло Аъложонович -
Наманган муҳандислик-технология
институтининг кафедра мудири, PhD

Аннотация. Мақолада инновацион иқтисодиёт шароитида кичик бизнеснинг ривожланиши бўйича фикр ва мулоҳазалар келтирилган бўлиб, муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикасида кичик бизнес субъектлари томонидан 2017-2021 йиллардаги инновацияларни ишлаб чиқаришга жорий этиш, инновацион маҳсулот ишлаб чиқариш, инновацияларга қилинган харажатлар бўйича таҳлилий маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: кичик бизнес, инновация, инновацион маҳсулот, даромад, харажат, ишлаб чиқариш.

ВОЗМОЖНОСТИ РЕГИОНА ДЛЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА

Рашидов Рахматулло Аллоджонович -
Наманганский инженерно-технологический
институт, заведующий кафедрой, к.т.н.

Аннотация. В статье содержатся мнения и комментарии по вопросам развития малого бизнеса в условиях инновационной экономики, а также автором приводится аналитическая информация о внедрении инноваций в Республике Узбекистан субъектами малого предпринимательства в 2017-2021 гг., производстве инновационной продукции, а также затраты на инновации.

Ключевые слова: малый бизнес, инновации, инновационный продукт, доход, себестоимость, производство.

*Rashidov Rahmatullo Alojnovich -
Namangan Institute of Engineering and
Technology, head of the department, PhD*

Abstract. The article presents opinions and comments on the development of small business in the conditions of the innovative economy, and the author provides analytical information on the implementation of innovations in the Republic of Uzbekistan by small business entities in 2017-2021, the production of innovative products, and the costs incurred for innovations.

Key words: small business, innovation, innovative product, income, cost, production.

Кириш. Замоनावий шароитда мамлакат иқтисодиётининг инновацион ривожланиш йўлига ўтиш муаммолари алоҳида аҳамиятга эга. Бу муаммоларни ҳал этиш замонавий иқтисодиётда кичик бизнеснинг ўрни ва роли тўғрисида унинг ривожланишининг ўзгарувчан шароитларига мос келадиган янги ғояларни шакллантириш билан чамбарчас боғлиқ.

Бугунги кунда кичик бизнесни реал тавсифлаш имконини берувчи назарий ва услубий воситаларни, турли ҳажмдаги бизнеснинг рақобатдош устунликларини инновацион ривожлантириш механизмларини унинг ўзига хос хусусиятлари, имкониятлари ва чекловларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқиш зарурати туғилади. Кичик бизнес фаолиятини ташкил этишнинг тизимли хусусиятини, эволюцияни ҳисобга олган ҳолда тизимли бўлиши керак бўлган ёндашув асосида турли ўлчамдаги тадбиркорлик фирмаларининг рақобатдош устунликларини шакллантириш хусусиятларини мазмунли тавсифловчи умумий назарияни ишлаб чиқиш тавсия этилади. Бу мураккаб, ўз-ўзини ривожлантирувчи ва очиқ тизим сифатида унинг рақобатбардош хатти-ҳаракатларининг табиатига мос келади, шунингдек, динамик қобилиятлар концепцияси ғояларини боғлайди.

Ҳозирги вақтда кичик бизнеснинг турли талқинлари мавжуд. «Кичик бизнес» тадбиркорлик фаолиятининг алоҳида тури сифатида қаралиши керак, унинг ўзига хос хусусиятлари субъект, объект, мақсад ва уни амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятлари билан белгиланади. Субъект – тадбиркор. Объект маҳаллий бозорда таклиф этилаётган маҳсулот(хизмат)дир. Фаолиятнинг ушбу турининг предмети ички муҳитда алоқаларни шакллантириш ва ишбилармонлик муҳити билан ўзаро таъсир қилиш жараёнида уни амалга ошириш жараёнида юзага келадиган турли хил иқтисодий муносабатлардир. Мақсад харидорлар талаби ва жамият эҳтиёжларини қондириш ҳамда ички ҳамда ташқи муҳитда адолатли, ўзаро манфаатли асосда ижтимоий имтиёзлар, қўшилган қиймат ва тадбиркорлик даромадларини ошириш имконини берадиган алоқаларни шакллантиришдан иборат. Шунингдек, бизнесни ташкил этишни му-

ваффақиятли такомиллаштириш ва ресурслардан оқилона фойдаланишни таъминлашдир.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Кичик бизнесни барқарор ривожлантиришда ҳудуднинг ўзига хос ижтимоий-иқтисодий ривожланиши, ижтимоий-маданий, табиий-иқлимий ва бошқа омиллардан, хусусиятлардан келиб чиққан ҳолда ёндашиш лозим, чунки улар ҳудудий ривожланишнинг асосий қонуниятларини ва шунга мос равишда тегишли омилларни аниқлашга қаратилган. Шунини таъкидлаш керакки, бугунги кундаги илмий изланишларда ҳудудий ривожланиш омиллари мажмуи анча кенг берилган, ривожланиш даражаси ва динамикасидаги ҳудудий фарқларга индивидуал омилларнинг таъсирини баҳолашга оид ишлар мавжуд; бошқа томондан, ушбу омилларнинг қайси бири асосий, қайси бири иккинчи даражали эканлиги, минтақавий сиёсатни амалга оширишда ушбу омилларнинг ҳар бири қанчалик эътиборга олиниши кераклиги ҳақида умумий қабул қилинган ғоялар етарли эмас ва муаммоли вазиятларнинг сабабларини тушунмасдан, кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш учун етарли воситаларни ишлаб чиқиш мумкин эмас [1].

Ҳозирги вақтда кичик бизнес ҳудудий ривожланиш жараёнларининг қонуниятлари турли назариялар асосида ойдинлаштириб борилмоқда, уларнинг ҳар бири ушбу жараёнларнинг турли томонларига эътиборни қаратади. Ҳудудий ривожланиш механизмларининг назарий асослари биринчилардан бўлиб А.Маршалл томонидан кўриб чиқилиб, “тармоқли агломерациялар” ва “саноат районлари” (“маҳаллийлашган тармоқлар” ва “саноат районлари”) тушунчалари киритилди [2]. XX аср давомида ҳудудий ривожланиш соҳасидаги тадқиқотлар тобора оммалашиб бормоқда, С.Круз ва А.Тейхейра минтақавий агломерацияларнинг турли жиҳатлари бўйича нашрлар улушининг 1980 йиллардаги 5 %дан ошишини тахмин қилмоқдалар [3].

Кичик бизнес инновацион ривожланишининг ҳудудий моделларини шакллантириш жараёнларини тушуниш учун инновацион жараёнларни ташкил этишдаги замонавий ўзгаришларни ўрганувчи ишлар муҳим аҳамиятга эга. Шундай қилиб, улар К.Фриман, С.Клайн ва Н.Розенберг томонидан таклиф қилинган чи-

зиқли (саноат) моделдан ночизиқли (нео-индустриал) моделга ўтиш билан тавсифланганлиги кўрсатилди [4]. В.Lundwell ва бошқалар оммавий аўсорсинг ва глобал қиймат занжирларини яратиш билан боғлиқ очиқ инновацияларнинг шаклланиши [5].

Замонавий шароитда инновацияларни яратиш жараёни янада интерактив тус олмақда, иқтисодиётда ўсишнинг янги манбалари пайдо бўлмоқда. Инновацияларнинг жамоавий пайдо бўлиши ва ҳамкорлик иштирокчилари томонидан ўзаро манфаатларни олиш маълум бир экотизимни ташкил этувчи тармоқ тузилмалари ва кластерларнинг кенг тарқалиши билан ёрдам беради. Университетлар, кичик бизнес ва давлатнинг ўзгариши ва янги функциялари, шунингдек, маълум бир ҳудудда инновацион фаолиятни шакллантиришда уларнинг ўзаро таъсирининг ўзгарувчан табиати уч спирал модели билан тавсифланади. Ҳозирги вақтда “мувозанатсиз ривожланиш назарияси”нинг янги тўлқини шаклланимоқда. Таҳлилнинг асосий объектлари “маҳаллий иқтисодий ўзаро боғланишлар” бўлиб, уларнинг энг машҳур кўринишлари мураккабликлар, тармоқлар ва кластерлардир [6].

Тадқиқот методологияси. Тадқиқотнинг методологик асоси инновацион иқтисодиёт шароитида кичик бизнес сифат жиҳатидан ўзига хослиги ҳисобланади. Таҳлил жараёнида таққос-

лаш, тизимли таҳлил усулларидадан фойдаланилган. Кузатув методи орқали тадбиркорликнинг ҳолати баҳоланган ва абстракт-мантиқий фикрлаш орқали тегишли хулосалар шакллантирилган.

Таҳлил ва натижалар. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда инсон капиталини ривожлантириш, соҳага инновацион лойиҳаларни амалиётга татбиқ этиш жараёнини жадаллаштириш лозим. Бу борада давлат томонидан бир қатор имкониятлар яратиб берилмоқда. Юртбошимиз таъкидлаганидек, “Бу йил илм-фан ва инновацияларга 1,5 триллион сўм йўналтирилди. Бу – 2017 йилга нисбатан қарийб 6 баробар кўп, дегани. Олимларнинг иш ҳақи ҳам 4,5 баробар оширилди. Буларнинг барчаси ҳисобидан нано ва биотехнологиялар, рақамли геология каби 18 та янги илмий йўналиш ташкил этилди. Келгуси йили илм-фан ва инновацияларга 1,8 триллион сўм ажратилади” [7] деган фикрларини келтириб ўтиш мумкин.

Мана шундай имкониятлар кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятида инновацияларни жорий этиш, инновацион товарлар, ишлар, хизматлар кўрсатиш ҳажмини оширишга сабаб бўлди. Кейинги жадвалда 2017-2021 йилларда кичик бизнес ва микрофирмалар фаолиятида инновацияларни қўллаш таҳлили келтирилган (1-жадвал).

1-жадвал

Кичик бизнес ва микрофирмалар томонидан жорий қилинган инновациялар (бирлик)

№	Республика ва вилоятлар	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2021 йил	2021 йилнинг 2017 йилга фарқи (%)
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	36	17	66	16	6	16,7
2.	Андижон	131	58	81	57	22	16,8
3.	Бухоро	75	56	208	243	191	254,7
4.	Жиззах	21	27	97	128	38	181,0
5.	Қашқадарё	12	8	126	35	147	1225,0
6.	Навоий	92	198	451	293	408	443,5
7.	Наманган	127	108	139	188	38	29,9
8.	Самарқанд	39	42	38	190	178	456,4
9.	Сурхондарё	99	102	167	147	108	109,1
10.	Сирдарё	74	83	278	112	134	181,1
11.	Тошкент	132	156	482	521	247	187,1
12.	Фарғона	161	117	265	225	234	145,3
13.	Хоразм	30	12	39	20	29	96,7
14.	Тошкент шаҳри	194	306	1601	1360	1194	615,5
	Ўзбекистон Республикаси	1223	1292	4038	3535	2974	243,2

1-жадвал маълумотлари шуни кўрсатадики, кичик бизнес ва микрофирмалар томонидан жорий қилинган инновациялар сони 2021 йилда 2974 тани ташкил этгани ҳолда, 2017 йилга нисбатан 243,2 фоизга ошганлигини кўришимиз мумкин. Энг юқори ўсиш эса Қашқадарё вилоятига тегишли бўлиб, вилоятда 2017 йилда 12 та

инновация жорий қилинган бўлса, 2021 йилга келиб, 147 тани ташкил этган. Шунингдек, Тошкент шаҳри, Самарқанд вилояти, Бухоро вилоятларида ҳам инновацияларни жорий этиш ишлари самарали йўлга қўйилган. Бироқ 2019 йилга нисбатан 73,6 фозга, 2020 йилга нисбатан эса 84,1 фоизга камайганлигини алоҳида қайд этиш

лозим. 2021 йилда Андижон, Наманган, Хоразм вилоятлари ҳамда Қорақалпоғистон Республикасида инновацияларни жорий этиш 2017 йилга нисбатан мос равишда 16,8 фоиз, 29,9 фоиз, 96,7 фоиз, 16,7 фоизга пасайишни кузатишимиз мум-

кин. Шу ўринда айтиш лозимки, кичик бизнес ва микрофирмалар келгусида инновациялардан тўлиқ фойдалана олиши бўйича чора-тадбирлар ишлаб чиқиши лозим [8].

2-жадвал

Кичик бизнес ва микрофирмалар томонидан ишлаб чиқарилган инновацион товарлар, ишлар, хизматлар ҳажми (млрд. сўм)

№	Республика ва вилоятлар	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2021 йил	2021 йилнинг 2017 йилга фарқи (%)
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	69,0	85,8	138,8	162,5	105,5	152,9
2.	Андижон	88,3	257,6	228,2	140,8	121,8	137,9
3.	Бухоро	60,2	187,3	230,9	415,0	236,6	393,0
4.	Жиззах	173,9	232,1	559,0	456,5	157,3	90,5
5.	Қашқадарё	6,8	52,3	326,5	412,9	894,9	13160,3
6.	Навоий	135,3	812,6	371,3	472,8	632,9	467,8
7.	Наманган	118,9	524,1	272,7	384,7	351,2	295,4
8.	Самарқанд	87,3	304,9	542,3	1060,2	613,0	702,2
9.	Сурхондарё	70,4	285,4	95,6	296,4	177,3	251,8
10.	Сирдарё	108,4	460,7	459,5	663,8	581,5	536,4
11.	Тошкент	321,5	1230,1	1503,5	2243,4	980,0	304,8
12.	Фарғона	351,0	631,9	593,7	1466,6	491,5	140,0
13.	Хоразм	135,5	186,6	610,3	75,8	167,2	123,4
14.	Тошкент шаҳри	597,8	1944,9	2065,1	5877,7	5156,3	862,5
	Ўзбекистон Республикаси	2324,3	7196,3	8455,4	14129,1	10667,0	458,9

2-жадвалда келтирилган маълумотлар шуни кўрсатадики, кичик бизнес ва микрофирмалар томонидан ишлаб чиқилган инновацион товарлар, ишлар ва хизматлар ҳажми 2021 йилда 10667,0 млрд. сўмни ташкил этган бўлса, бу 2017 йилда 2324,3 млрд. сўмга нисбатан 458,9 % ижобий фарқни ифодалайди. Кичик бизнес ва микрофирмалар томонидан ишлаб чиқилган инновацион товарлар, ишлар ва хизматлар ҳажми бўйича ҳар бир йил кесимида иқтисодий ўсиш ҳолатини сақлаб қолган. 2018 йилда 7196,3 млрд. сўмни ташкил этган бўлса, 2019 йилда 8455,4 млрд. сўмни ташкил этиб, ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ҳажми кескин кўтарилиш ҳолати сақланиб қолди. 2020 йилда 14129,1 млрд. сўмлик инновацион маҳсулот ишлаб чиқарилган бўлиб, 2021 йилга келиб, 10667,0 млрд. сўмга пасайган ёки 2021 йилда 2020 йилга нисбатан 75,4 фоизга инновацион товарлар, ишлар ва хизматлар ҳажми камайганлиги кузатилди.

Инновацион маҳсулотлар ишлаб чиқаришда энг юқори кўрсаткич Тошкент шаҳрига тегишли бўлиб, 2021 йилда жами 5156,3 млрд. сўмлик ишлаб чиқаришга эришган. Бу 2017 йилга нисбатан 862,5 фоизга кўпайган. 2021 йилда 2017 йилга нисбатан пасайиш Жиззах вилоятига тўғри келган. Вилоятда 2017 йилда инновацион товарлар, ишлар ва хизматлар 232,1 млрд. сўм ҳажми ташкил этган бўлса, 2021 йилга келиб, 157,3 млрд. сўм ёки 90,5 фоизга пасайган.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон Республикасида инновацияларни ишлаб чиқаришга жорий этиш борасида олиб борилган кенг миқёсдаги ислохотлар ўз ижобий натижаларини бергани ҳолда кичик бизнес ва микрофирмалар томонидан инновацион маҳсулот ишлаб чиқариш нисбатан яхшиланишига олиб келган.

Шу билан бир қаторда, кичик бизнес ва микрофирмалар томонидан технологик, маркетинг ва ташкилий инновацияларга қилинган харажатларни таҳлил қилиб ўтиш лозим [9].

Кичик бизнес ва микрофирмалар томонидан технологик, маркетинг ва ташкилий инновацияларга қилинган харажатларнинг сарфи 2021 йилда 1189,4 млрд. сўм бўлган бўлса, 2020 йилда бу кўрсаткич 1041,6 млрд. сўмни ташкил этди. 2017 йилга нисбатан 2021 йилда 264,2 фоиздан ортиқ маблағ инновацияларга сарфланганлиги кузатишларимизда ўз тасдиғини топди. Бу кейинги 5 йил ичида инновацияларга қилинган харажатлар икки баравар ошганлигини, яъни кескин кўтарилганлигини кўришимиз мумкин. Инновацион иқтисодиёт шароитида кичик корхоналарни инновациялар даражаси сифатида таснифлашнинг қуйидаги мезонини ажратиш муҳим, шу сабабли кичик корхоналарни “бефарқ”, “пассив” ва “фаол” (ташаббус) тоифаларга ажратиш мумкин. “Бефарқ” инноваторлар инновацияларни жорий этишдан манфаатдор эмас. “Пассив” инновацияларни жорий этиш тажрибасига эга, ammo ҳозирда улар амалга оширилмаяпти [10].

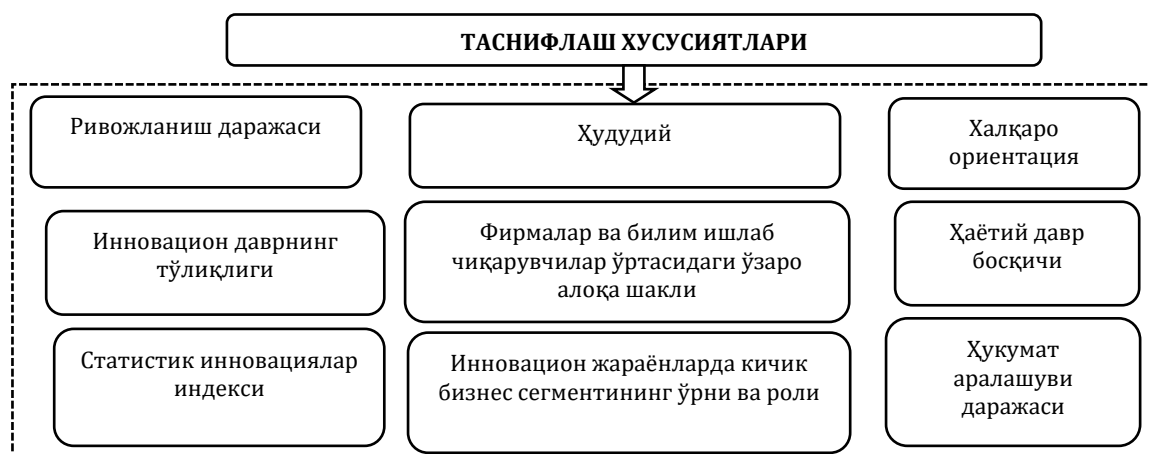
Кичик бизнес ва микрофирмалар томонидан технологик, маркетинг ва ташкилий инновацияларга қилинган харажатлар (млрд. сўм)

№	Республика ва вилоятлар	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2021 йил	2021 йилнинг 2017 йилга фарқи (%)
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	52,1	7,4	4,1	29,7	9,5	152,9
2.	Андижон	8,1	15,9	85,5	9,8	13,3	18,2
3.	Бухоро	18,3	35,5	44,6	57,6	35,9	164,2
4.	Жиззах	8,8	15,6	106,4	26,6	11,4	196,2
5.	Қашқадарё	2,6	4,3	11,2	9,9	9,4	129,5
6.	Навоий	226,8	58,5	54,3	140,2	185,8	361,5
7.	Наманган	52,0	128,7	255,2	25,8	20,1	81,9
8.	Самарқанд	14,2	90,6	230,3	68,5	33,9	38,7
9.	Сурхондарё	22,8	105,4	28,1	109,2	136,4	238,7
10.	Сирдарё	32,1	298,3	166,6	56,3	43,3	598,2
11.	Тошкент	74,6	173,6	246,0	95,9	180,6	134,9
12.	Фарғона	57,1	53,0	202,1	61,6	50,7	242,1
13.	Хоразм	6,2	1,0	85,0	3,1	90,3	88,8
14.	Тошкент шаҳри	139,6	169,0	420,5	347,4	368,8	1456,5
	Ўзбекистон Республикаси	715,3	1156,8	1939,9	1041,6	1189,4	264,2

“Фаол” (ташаббускор) инноваторлар доимий равишда инновацияларни амалга оширадilar, бу кичик корхоналар гуруҳи эса “муваффақиятли”, “истикболли”, “уй” ва “конъюнктур” инноваторларга бўлинади. “Муваффақиятли” инноваторлар юқори махсулдорлик даражаси, инновацияларга юқори даражада жалб этилиши билан ажралиб туради ва инновацияларнинг ўсишини компанияни янада ривожлантиришнинг асосий мақсади деб билади. “Истикболли” инноваторлар унумдорлик даражаси паст, инновацияларга юқори даражада жалб қилинган бўлсалар, улар инновацияларни компания салоҳиятини ривожлантиришнинг табиий давоми деб билишади ва одатда, ўз инновацияларига сармоя киритиш учун катта ҳажмдаги ресурсларга эга [11]. “Уй” инноваторлари юқори махсулдорлик даражаси, инновацион фаолиятда иштирок этишнинг паст даражаси билан ажралиб туради ва инновацион фаолиятда иштирок этмаслик учун турли сабабларга эга, улар унинг афзалликларидан тўлиқ хабардор бўлган ҳолда, унинг истикболларига тўлиқ ишонч ҳосил қилмайди-

лар, улар одатдагидек ўзларини хотиржам тутишни афзал кўрадилар. “Конъюнктур” инноваторлар унумдорлиги пастлиги, инновацион фаолиятда иштирок этиш даражасининг пастлиги билан ажралиб туради ва қисқа муддатда фойда олишга қаратилган, аммо улар узоқ муддатли капитал қўйилмалардан манфаатдор эмаслар.

Кичик бизнеснинг инновацион ривожланиши параметрларини шакллантириш хусусиятларини янада таҳлил қилиш учун кичик бизнеснинг инновацион ривожланиши ҳудудий моделларини таснифлашнинг қуйидаги асосларини ажратиш кўрсатиш муҳим: инновацион даврнинг тўлиқлиги, ўзаро таъсирнинг табиати, фирмалар ва билим ишлаб чиқарувчилар ўртасидаги давлат аралашуви даражаси, халқаро йўналтирилганлиги, ҳаёт даврининг босқичи, инновацияларнинг статистик кўрсаткичи ва ҳоказо[12]. Бу ўзгарувчилар ҳудудий параметрларга мувофиқ инновацион моделнинг хусусиятларини аниқлайдиган воситалар сифатида кўриб чиқилиши мумкин (1-расм).

1-расм. Кичик бизнесни инновацион ривожлантиришнинг ҳудудий моделлари типологияси

Иқтисодиётнинг глобаллашуви шароитида ишлаб чиқариш омилларининг ҳаракатчанлиги ва мавжудлиги сезиларли даражада ошганига қарамай, хўжалик юритувчи субъектларнинг жойлашуви ҳозирги вақтда иқтисодий фаолиятнинг маҳаллийлашуви ва ҳудудий концентрацияси оқибатларини келтириб чиқарадиган ижтимоий-иқтисодий ва технологик ривожланиш манбаи сифатида алоҳида роль ўйнайди. Иқтисодиётда рўй бераётган сифат ўзгаришлари ҳудудларнинг рақобат ва стратегик режалаштириш жойлари сифатидаги аҳамиятини белгилайди. Улар тадбиркорлик тузилмалари имкониятларини ривожлантириш ва амалга ошириш имкониятларининг кескин кенгайиши билан боғлиқ бўлган янги ўзаро боғланган иштирокчилар тизимининг шаклланиши билан бирга келади, бунинг натижасида билим ва инновацияларнинг иқтисодий фаолият ва барқарор рақобатдош устунликларини яратиш аҳамияти тобора ортиб бормоқда. Шу муносабат билан инновацион фаолиятнинг ўрни, унинг кичик бизнес ривожланишининг динамик, таркибий ва сифат параметрларини шакллантиришга тизимли таъсирининг моҳияти, қонуниятлари ва механизмлари сезиларли даражада ўзгариб бормоқда.

Бугунги кунда бизнес амалиёти шуни кўрсатадики, нотинч шароитда маҳсулот ишлаб чиқариш ва ишлаб чиқариш марказлари ўртасида сезиларли фазовий – вақтинчалик фарқ борлиги унинг рақобатбардошлигини пасайтиради. Ишлаб чиқарувчилар инновацион рақобатда ғалаба қозонишади, агар иккала марказ ҳам географик жиҳатдан яқин бўлса, бу уларга бозор конъюнктурасининг ўзгаришига тез ва адекват жавоб беришга имкон беради. Шу муносабат билан инновацион жараёни ташкил этишда ҳудудий омилнинг ортиб бораётган аҳамиятини ҳисобга олган ҳолда мавжуд ёндашувларга тузатиш киритилмоқда. Ғарб мамлакатларида технологик тараққиётнинг янги босқичига ўтиш ва кичик бизнеснинг рақобатдош устунликларини шакллантириш иқтисодий янгиланишнинг не-

индустиал парадигмаси билан бевосита боғлиқдир. Қайта саноатлаштириш ишлаб чиқаришни интеллектуаллаштириш, фан ва техника, таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини ривожлантиришнинг устувор йўналишларини қўллаб-қувватлаш, шунингдек, инновациялар ва мамлакатга иш ўринларини қайтариш жараёнларини рағбатлантиришни таъминловчи асосий тенденцияга айланмоқда.

Хулоса ва таклифлар. Инновацион иқтисодиётдаги кичик корхоналар иқтисодий ва ижтимоий функцияларни бажаради. Инновацион иқтисодиёт шароитида кичик бизнеснинг сифати ўзгармоқда. Ижодий қобилиятлар тобора муҳим аҳамият касб этмоқда – ўз ишига ижодий муносабатда бўлиш, янгилик яратиш қобилияти;

когнитив қобилиятлар – ахборотни шарҳлаш, муаммоларни мустақил равишда шакллантириш ва ҳал қилиш қобилияти;

рефлексивлик – муаммони ҳал қилишнинг турли усулларини тасаввур қилиш ва улар ўртасида танлов қилиш қобилияти; назарий билим ва амалий тажрибани интеграциялаш қобилияти ва кўникмалари;

кенг кўламли билим ва кўп тармоқли фаолият ва тажриба қобилиятига эга бўлиш;

ўз-ўзини ривожлантириш қобилияти – доимий равишда янги билим ва малакаларни эгаллаш;

автоном қарорлар қабул қилиш қобилияти, таваккалчилик ва масъулият, ишонч, бошқаларнинг ғояларига бағрикенглик ва ҳоказо.

Мамлакат иқтисодиётининг инновацион ривожланиш йўлига ўтиш муаммосини ҳал қилиш кичик бизнеснинг замонавий иқтисодиётдаги ўрни ва роли тўғрисидаги реал ғояларни шакллантириш билан чамбарчас боғлиқ, унинг ривожланишининг ўзгарувчан шароитларига мос келади. Бугунги кунда тадбиркорлик ва рақобатбардош устунликларни инновацион ривожлантириш механизмларини реал тавсифлаш имконини берувчи назарий ва услубий воситаларни ишлаб чиқиш зарурати мавжуд.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ивантер В., Узьяков М. Инновационный вариант развития: долгосрочный прогноз. / В.Ивантер, М.Узьяков. // *Экономист*. 2007. № 11. С. 13-27.
2. Маршалл А. Принципы экономической науки. В 2 т.; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1993. Т. 1. – 415 с.
3. Cruz S., Teixeira A. The Evolution of this. Cluster Literature: Shedding Light on the Regional Studies V Regional Science Debate. *Regional Studies*. 2011. V. 44. 9.
4. Lundvall B. *National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. London : Pinter, 1992.
5. Chesbrough H.W. *The Era of open Innovation* MIT Sloan Management Review. 2003. V. 44. 3.
6. Марков, С. *Франчайзинг: решение проблем развития бизнеса.* / С.Марков. // *Проблемы теории и практики управления*. 2006. № 3. С. 104-107.
7. Убайдуллаева Р.А. *Семья в Узбекистане. Монография.* – Т.: Фан, 2012. – 185 с.
8. *Ўзбекистон Республикаси Президентини Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси.* 20.12.2022. <https://president.uz/uz/lists/view/5774>
9. Axadjonovich Y.A. & Alojnovich R.R. *Necessity and Directions of Strengthening the Revenue Base of the Regional Budget.*
10. Alojnovich R.R. *The Role of Free Economic Zones in the Development of the National Economy.* // *European Scholar Journal*, 2022, 3 (1), 59-63.
11. Rashidov R.A., Hasanboeva N.H. & ogli Otakhonov S.M. *Issues of using bank credits in development of family entrepreneurship.* // *Journal of Central Asian Social Studies*, 2021, 2 (02), 148-159.
12. Rahmatullo R. *The Emergence of Innovative Digital Technologies.* 2020.